

ΚΛΑΜΑΤΑ ΑΝΔΡΩΝ (και όχι μόνο)

Του Κων/νου Β. Παυλάκου,
π. Σχολικού Συμβούλου Φιλολόγων

- Τα μάτια δεν βλέπουν καλά τον Θεό, παρά μέσα από δάκρυα
(Βίκτωρ Ουγκώ, 1802-1885, Γάλλος συγγραφέας)
- Δεν χρειάζεται να ντρεπόμαστε για τα δάκρυα
(Κάρολος Ντίκενς, 1812-1870, Βρετανός συγγραφέας)

• Από τί προκαλούνται τα δάκρυα. Είδη δακρύων

Τα δάκρυα προκαλούνται από **χαρά** και **λύπη** και από **οργή**. Οι ιθαγενείς των νησιών Ανδαμάνων στις Ινδίες και οι Μαορί στη Νέα Ζηλανδία χύνουν αμοιβαία άφθονα **δάκρυα**, όταν συναντώνται με φίλους τους που δεν είχαν δει επί μακρόν διάστημα. Το ίδιο κάνουν ομαδικώς οι φυλές τους, όταν, ενώ βρίσκονταν σε πόλεμο μεταξύ τους, συνάπτουν τελικά ειρήνη.

Τα δάκρυα χημικώς συνίστανται από νερό και ορισμένα άλατα. Ψυχικώς, όμως, η σημασία τους είναι τόσο μεγάλη και έχει τόση έκταση, ώστε η τέχνη του λόγου να χρειάζεται τους λεπτοτέρους και βαθυτέρους συμβολισμούς για την έκφρασή τους.

Συνοπτικώς αναφέρουμε τα εξής **είδη δακρύων**:

- το θαλερό δάκρυ
- το πικρό δάκρυ
- το θερμό δάκρυ
- το «μαύρο» δάκρυ
- το μητρικό δάκρυ

- τα δάκρυα της κατανύξεως
 - τα δάκρυα της μεταμελείας
 - τα δάκρυα της συγγνώμης
 - τα δάκρυα χαράς και ευτυχίας
- Το κλάμα των Αχαιών (Ελλήνων) και του Αχιλλέως για το θάνατο του Πατρόκλου.

α) «η ένι κείται Πάτροκλος, τον πάντες **αναστενάχουσιν** Αχαιοί» [Ιλιάς Ψ 211] Δηλαδή, εκεί κείται ο Πάτροκλος που όλοι οι Αχαιοί τον **κλαίνε**.

β) «αυτάρ Αχαιοί / παννύχιοι Πάτροκλον **ανεστενάχοντο γούντες**. / τοίσι δε Πηλεΐδης αδινού εξήρχε **γούιο** / χείρας επ'ανδροφόνους θέμενος στήθεσσιν εταίρου, / πυκνά μάλα στενάχων [Ιλιάς, Σ 314-317] Δηλαδή, όλη τη νύχτα ωστόσο οι Αχαιοί τον Πάτροκλο **πικρομοιρολογούσαν**. Και ο Πηλεΐδης άρχιζε το **κλάμα** και είχε επάνω στα στήθη του συντρόφου του τ' ανθρωποφόνα χέρια.

Ο θρήνος του Αχιλλέα για τον Πάτροκλο - Nikolay Ge

- Το κλάμα των αλόγων του Αχιλλέως

Η λιγνή Ελλάδα ήταν μια **κλαίουσα** ιτιά. Εδώ ως και τα ζώα δακρύζουν και θρηνούν. Π.χ. τα **δάκρυα** που χύνουν τα **άλογα του Αχιλλέως**, όταν σκοτώθηκε ο φίλος του Πάτροκλος «**δάκρυα** δε σφι / θερμά κατά βλεφάρων χαμάδις **ρέε** μυρομένοισιν / ηνιόχοιο πόθω» [Ιλιάς Ρ437-438] Δηλαδή, **δάκρυα** θερμά από τα βλέφαρα χάμω **έχυναν** και θρηνούσαν καθώς τον ηνίοχο ποθούσαν.

Και δεν σταματά στο κλάμα των αλόγων ο Όμηρος, αλλά ανάγεται σε ανώτερη σφαίρα φιλοσοφικού στοχασμού, κάνοντας λόγο για την ουσία της μοίρας του ανθρώπου. Και βάζει τον Κρονίωνα, τον γιό του Κρόνου,

δηλ, τον Δία να διερωτάται: «Βαρυόμοιρα (άλογα) τί σας δώσαμε στον βασιλιά Πηλέα τον θνητόν, ενώ σεις είστε αγέραστα και αθάνατα; Για να έχετε βάσανα με τους δυστυχισμένους ανθρώπους;» Και καταλήγει στο ρεαλιστικό πεσσιμιστικό συμπέρασμα:

**«ου μεν γαρ τι πού έστιν οϊζυρώτερον ανδρός
πάντων όσσα τε γαίαν επι πνείει τε και έρπει.»**

Δηλαδή

**«Γιατί δεν υπάρχει τίποτα πιο δυστυχισμένο απ'τον άνθρωπο
από όλα όσα στη γη αναπνέουν και έρπουν» [Ιλιάς Ρ446-447]**

Από αυτό το πνευματικό αγκωνάρι του Ομήρου επηρεαζόμενος ο **Κων/νος Καβάφης** θα γράψει κι αυτός το ποίημά του **«Τα άλογα του Αχιλλέως»** με βαθυστόχαστες φιλοσοφικές αναφορές. Ιδού ολόκληρο το ποίημα:

Τον Πάτροκλο σαν είδαν σκοτωμένο,
που ήταν τόσο ανδρείος, και δυνατός, και νέος,
άρχισαν **τ' άλογα να κλαίνε** του Αχιλλέως·
η φύσις των η αθάνατη αγανακτούσε
για του θανάτου αυτό το έργον που θωρούσε.
Τίναζαν τα κεφάλια των και τες μακρυές χαίτες κουνούσαν,
την γη χτυπούσαν με τα πόδια, και **θρηνούσαν**
τον Πάτροκλο που ενοιώθανε άψυχο -αφανισμένο-
μιά σάρκα τώρα ποταπή -το πνεύμα του χαμένο-
ανυπεράσπιστο -χωρίς πνοή-
εις **το μεγάλο Τίποτε επιστραμένο** απ' την ζωή.
Τα **δάκρυα** είδε ο Ζεύς των αθανάτων
αλόγων και λυπήθη. «Στου Πηλέως τον γάμο»
είπε «δεν έπρεπ' έτσι άσκεπτα να κάμω·
καλύτερα να μην σας δίναμε άλογά μου
δυστυχισμένα! Τι γυρεύατ' εκεί χάμου
στην **άθλια ανθρωπότητα** πούναι το **παίγνιον της μοίρας**.

Σεις που ουδέ ο θάνατος φυλάγει, (=παραμονεύει), ουδέ το γήρας πρόσκαιρες συμφορές σας τυραννούν. Στα βάσανά των σας έμπλεξαν οι άνθρωποι». -Όμως τα **δάκρυά** των για του θανάτου την παντοτεινή την συμφοράν **εχύνανε** τα δυό τα ζώα τα ευγενή.

- **Το κλάμα του Οδυσσέως**

Ο άνδρας που έλαβε μέρος σε τόσες και τόσες μάχες του Τρωικού πολέμου, που κατέστρωνε στρατηγικά σχέδια, όπως το πρώτο καταδρομικό τέχνασμα του Δουρείου ίππου, ο άνδρας που επέρασε από μύριους κινδύνους κατά την δεκαετή περιπετειώδη επιστροφή του στην πατρίδα του, ο άνδρας τον οποίον δεν κατάφεραν να μπλέξουν στα δίχτυα τους γυναίκες όπως η Κίρκη και η Καλυψώ, ο άνδρας, λοιπόν, αυτός, ο Οδυσσέας, **κλαίει** όταν αντάμωσε, ύστερα από είκοσι χρόνια απουσίας του, με τη σύζυγο Πηνελόπη: «**κλαίε** δ'έχων άλοχον θυμαρέα», δηλ. **έκλαιγε** κρατώντας την αγαπημένη του σύζυγο, την πιστή. (Οδ. Ψ232)

- **Το κλάμα του Πέτρου (μαθητού του Χριστού)**

Όταν ο μαθητής του Χριστού **Πέτρος** ευρίσκετο έξωθεν της οικίας του Καϊάφα, που εξήταζε τον Ιησούν, και εντοπίστηκε ανάμεσα στο πλήθος, αφού τρεις φορές απαρνήθηκε τον Ιησούν («ουκ οίδα τον άνθρωπον») μετενόησε γι' αυτό και εξελθών «**έκλαυσε πικρώς**» (Ματθ. κστ', 75). Το ίδιο αναφέρει και ο ευαγγελιστής Λουκάς «και εξελθών έξω ο Πέτρος έκλαυσε πικρώς (Λουκ. κβ', 62). Το ίδιο και ο ευαγγελιστής Μάρκος «και επιβαλών **έκλαιε**», δηλ. και σκεπτόμενος (αναλογιζόμενος) την πράξη της απαρνήσεώς του **έκλαιγε**. (Μαρκ. ιδ', 72).

- **Το δάκρυ του Ιησού**

Ο Ιησούς δεν εδάκρυσε όταν παρακαλούσε τον Πατέρα του «παρένεγκε το ποτήριον απ'εμού τούτο (Μάρκ. ιδ', 36) και «πάτερ μου, ει δυνατόν εστι παρελθέτω απ'εμού το ποτήριον τούτο (του θανάτου) [Ματθ. κστ', 39], ούτε όταν ανεφώνησε το «Θεέ μου, ίνα τί με εγκατέλιπες;» (Ματθ. κζ', 46).

Η μόνη φορά που ο **Ιησούς εδάκρυσε** στην επίγεια ζωή του ήταν όταν ειδοποιήθηκε ότι πέθανε ο Λάζαρος και μάλιστα όχι τόσο για τον αποθανόντα Λάζαρον, τον οποίον «εφίλει» (=αγαπούσε) αλλά

κυρίως από **συμπάθεια προς τη θλίψη των δύο αδελφών του Λαζάρου**, Μάρθας και Μαρίας. «**Εδάκρυσεν ο Ιησούς**» [Ιωάν. 1α΄,35], λοιπόν, «εμβριμώμενος εν εαυτώ» = βαθιά συγκινημένος.

- **Το δάκρυ του καλόγερου Σαμουήλ στο Κούγκι ως συστατικό της Μεταλαβιάς**

Είναι γνωστόν ότι το **ζέον ύδωρ** είναι στοιχείο απαραίτητο για την εκτέλεση του θείου Μυστηρίου της **Μεταλήψεως**. [Το ζέον ύδωρ που χύνει ο λειτουργός στο Άγιο Ποτήριο (Δισκοπότηρο) υποδηλώνει την κάθοδο του Αγ. Πνεύματος στην Εκκλησία. Γιατί αυτό το **ζεστό νερό**, επειδή και νερό είναι αλλά και φωτιά έχει μέσα του λόγω του βρασμού, φανερώνει το Άγιο Πνεύμα, το οποίο με «ύδωρ ζών» (Ιωαν. 7,38) το παρομοίωσε ο Κύριος, και με τη μορφή της φωτιάς κατέβηκε στους Αποστόλους την ημέρα της Πεντηκοστής]

Αποκλεισμένος, λοιπόν, επί ημέρες ο Καλόγερος Σαμουήλ με άλλους πέντε Σουλιώτες στο φρούριο Κούγκι κι ενώ είχαν τελειώσει τα τρόφιμα και το νερό, ετοιμάζει τη θεία Μετάληψη:

«Κι εκεί που κοίταζ' ο παπάς τη Σάρκα του Θεού του,
εκύλισ' απ' τα μάτια του στου Ποτηριού τα σπλάχνα
σαν τη δροσούλα διάφανο κρυφά κρυφά ένα **δάκρυ**.
-Θεέ μου και Πατέρα μου, θαμμένος εδώ μέσα
εδίψασα. Χωρίς νερό η θεία κοινωνιά σου
θα έμεν' ατελείωτη. Δέξου, γλυκέ μου Πλάστη,
αυτό το **μαύρο δάκρυ μου** - μη το καταφρονέσης·
αμόλυντο και καθαρό βγαίν' απ' τα φυλλοκάρδια·
δέξου το, Πλάστη, δέξου το, **άλλο νερό δεν έχω.**»
[Αριστ. Βαλαωρίτη: «Ο Σαμουήλ», ποίημα]

Και μόλις έλαβαν τη Μεταλαβιά όλοι οι πολιορκημένοι στο Κούγκι, ο Σαμουήλ έβαλε φωτιά στην πυρίτιδα που υπήρχε στη μονή κι **ανατινάχτηκαν στον αέρα**. (18 Δεκεμβρίου 1803)

- **Κλάματα για την άλωση και λεηλασία της Ανδριανουπόλεως**

Το Δημοτικό Ιστορικό τραγούδι «**Το κρούσος** (=λεηλασία) **της Αντριάνοπολης** διεκτραγωδεί την άλωσή της από τον Αμουράτ κατά το 1361 διατηρώντας στη συλλογική μνήμη και των αλλεπαλλήλων αλώσεων και καταστροφών της πόλεως αυτής από Φράγκους, Βουλγάρους και Έλληνες.

«Τα αηδόνια της Ανατολής και τα πουλιά της Δύσης
κλαίγουν αργά, **κλαίγουν** ταχιά, **κλαίγουν** το μεσημέρι.

κλαίγουν την Αντριανόπολη την πολυκρουσεμένη όπου τηνε κρουσέψανε τις τρεις γιορτές του χρόνου· του Χριστουγέννου για κηρί, και του Βαγιού για βάγια, και της Λαμπρής την Κυριακή για το Χριστός Ανέστη». Πρόκειται για **συλλογικό κλάμα διαρκείας**.

- **Λίγο πριν από την Άλωση της Κωνσταντινουπόλεως**

Οι Βυζαντινοί **μετά κλαυθμού** ενηγκαλίζοντο. Ο δε βασιλεύς (Κων/νος Παλαιολόγος) εν τω πανσέπτω ναώ της του Θεού Σοφίας ελθών και προσευξάμενος **μετά κλαυθμού** τα άχραντα και θεία μυστήρια μετέλαβεν. [Γεωργίου Φραντζή: «Χρονικόν»]

- **Και αμέσως μετά την Άλωση**

α) Γράφεται από ανώνυμο στιχουργό το «**Ανακάλημα (=θρήνος) της Κωνσταντινούπολης**», το οποίο εκφράζει τον πόνο του Ελληνισμού για την μεγάλη εθνική συμφορά, την Άλωση:

«Όταν εις νουν να θυμηθώ της Πόλεως (δηλ. Κων/πόλεως) τα κάλλη,
στενάζω και οδύρομαι και τύπτω εις το στήθος,
κλαίω και χύνω δάκρυα με θυμωδής και μόχθου».

β) Και στο πανελληνίως γνωστό Δημοτικό τραγούδι της Αγιά-Σοφιάς διαβάζουμε τους στίχους:

«Η Δέσποινα ταράχτηκε, κ' **εδάκρυσαν** οι εικόνες.

Σώπασε, κυρά Δέσποινα, και μη **πολυδακρύζης**,

πάλι με χρόνους, με καιρούς, πάλι δικά σας είναι».

- **Τα κλάματα του Θ. Κολοκοτρώνη**

α) Το **1807** ο Θεόδωρος Κολοκοτρώνης καταστάλαξε στη **Ζάκυνθο**. Εκεί έκανε και τον **λογαριασμό του αίματος** που έδωσε η γενιά του στον πρώτο (δηλ. πριν από την Επανάσταση του '21) γύρο του αγώνα: εικοσιπέντε Κολοκοτρωναίοι, αδέρφια και πρωτοξάδερφα, χωρίς να λογαριαστούν οι μακρινότεροι συγγενείς, (που μαζί μ'αυτούς φτάνανε τους εβδομήντα) δώνανε τη ζωή τους για τη λευτεριά της πατρίδας μέσα σε πενήντα χρόνια.

Πρώτη δουλειά του Θεωδώρακη να κάνει **μνημόσυνο των σκοτωμένων**. Ήρθε στην εκκλησία όλος ο λαός και μπροστά μπροστά οι Ρώσοι αξιωματικοί της κατοχής. Ο Κολοκοτρώνης μπήκε στην εκκλησία κρατώντας στο κεφάλι του τον δίσκο με τα κόλλυβα. Κι όταν οι παπάδες

άρχισαν να ψέλλουν το «αιωνία η μνήμη», ο λιονταρόψυχος κλέφτης δεν βάσταξε και τον πήραν **ποτάμι τα δάκρυα**.

β) **Κολοκοτρώνης** κάθεται στη Ζάκυνθο στο κάστρο,
βάνει το κιάλι και τηράει και το Μοριά 'γναντεύει.
Βλέπει το πέλαο πλατύ και την στεριά μεγάλη
και τούρθε σαν παράπονο και κάθεται και **κλαίει**.

[Ακαδημία Αθηνών: Ελληνικά Δημοτικά τραγούδια, σελ, 237]

γ) Και σε άλλο παραπλήσιο δημοτικό:

Κολοκοτρώνης κάθεται
στης Ζάκυνθου το κάστρο.
Βλέπει τα πέλαγα πλατιά
Και το Μοριά καμένο,
τον πήρε το παράπονο
και σαν παιδάκι κλαίει
Δικαίος τον παρηγορεί».

[Πηγή: Χρονομηχανή, Θεματικό επετειακό λεύκωμα, Μάρτιος 2012, σελ.29]

- **Κλάματα για την Ελλάδα**

Πρόκειται για το ποίημα «Ο Κυβερνήτης από το μνήμα του» που έγραψε ο Γεράσιμος Μαρκοράς (1826-1911) και αναφέρεται στον πρώτο Κυβερνήτη Ιωάννη Καποδίστρια που δολοφονήθηκε στις 27 Σεπτεμβρίου 1831 από χέρια Ελληνικά

«Τί κλαίς; Δε θέλει δάκρυα του τάφου τούτου ο λίθος
για τη σκληρότατη πληγή που μ' άνοιξε το στήθος·
βρύση τα μάτια σου ας γενούν, πονετικέ διαβάτη,
να κλάψεις την Ελλάδα μου, πού ναι πληγές γιομάτη».

- **Το κλάμα του στρατηγού Μακρυγιάννη**

Η παπαδιά από το χωριό Μέγα Σπήλαιγο (ανάμεσα Πάτρα και Γαστούνι) : «Και μ' έπιασαν **οι Τούρκοι** και με **κοιμήθηκαν τριάντα οχτώ** και μ' αφάνισαν κ' εμένα και της άλλες. Διατί τα τραβήσαμεν αυτά; Δί' αυτείνη την πατρίδα. Και τώρα δικαιοσύνη δεν βρίσκομε

από κανέναν· όλο δόλο και απάτη» Κ' έκλαιγε με πικρά δάκρυα. Την παρηγόρησα. Με πήρε το παράπονο **κ' έκλαψα κ' εγώ**.

[Απομνημονεύματα Μακρυγιάννη, τόμ. 1^{ος}, σελ.419]

- **Κλάματα για τον θάνατο του Παπαφλέσσα**

Μπραΐμης βάνει μια φωνή, λέει του Παπαφλέσσα

-Έβγα, Φλέσσα, προσκύνησε με όλο σου τ' ασκέρι

-Δε σε φοβάμαι, Μπραΐμ πασά, στο νού μου δε σε βάνω.

Ο Φλέσσας βάνει μια φωνή και κάνει το γιουρούσι(=έφοδο),

με μιαν σπαθιά τον σκότωσαν της Πολιανής τον Κλέφτη.

Όσ' είστε φίλοι **κλάψετε** και σείς εχτροί χαρήτε.

[Του Παπαφλέσσα (1825), Ιστορικό Δημοτικό τραγούδι]

- **Κλάματα για τον θάνατο του Κυριακούλη Μαυρομιχάλη**

Ο Κυριακούλης Μαυρομιχάλης με 400 Μανιάτες αποβιβάστηκε στην Ήπειρο (στο Φανάρι της Θεσπρωτίας) να βοηθήσει τους αγωνιζόμενους Σουλιώτες. Σκοτώθηκε στις 4 Ιουλίου 1822, κοντά στο Φανάρι, σε μάχη με πολυάριθμο εχθρό. Ο νεκρός διακομίσθηκε στο Μεσολόγγι, όπου και ετάφη.

«Πετρόμπεης καθότανε ψηλά στο Πετροβούνι

κι εσφούγγιζε τα μάτια του μ' ένα χρυσό μαντήλι.

-Τί έχεις, Μπέη, και χλίβεσαι και χύνεις **μαύρα δάκρυα**;

- Σα μ'ερωτάς, Κυριάκαινα, και θέλεις για να μάθεις,

απόψε μούρθαν γράμματα από το Μεσολόγγι,

τον Κυριακούλη σκότωσαν, τον πρώτο καπετάνιο

και στάζουνε τα μάτια μου και τρέχουν **μαύρα δάκρυα**».

[Μιχάλη Περάνθη: Ελληνικά δημοτικά τραγούδια, Ανθολογία, Εκδόσεις «Πλειάς», 1974, σελ. 56 και 294]

- **Κλάματα για τον θάνατο του Μάρκου Μπότσαρη**

«Θέλτε να ιδήτε **κλάματα**, ν' ακούστε μοιριολόγια

περάστε απ' το Αιτωλικό κι από το Μεσολόγγι,

που **κλαίει** ο γερο Νοταράς στου Μπότσαρη το μνήμα,

Γονατιστός, παιδιά μ', τον **έκλαιγε**».

[*Δημοτικό τραγουδισμένο από τον Γιώργο Παπασιδέρη με τίτλο
«Ο Γερο-Νοταράς»*]

- **Κλάματα για τον θάνατο του ταγματάρχη Ιωάννη Βελισσαρίου**

Πρόκειται για Δημοτικό τραγούδι που αναφέρεται στον θάνατο του εν λόγω ταγματάρχη, ο οποίος έπαιξε σημαίνοντα ρόλο για ν' απελευθερωθούν τα Ιωάννινα από τους Τούρκους (21 Φεβρ. 1913) και ο οποίος πέντε μήνες αργότερα σκοτώθηκε στην Άνω Τζουμαγιά (13 Ιουλίου 1913) πολεμώντας εναντίον των Βουλγάρων κατά τον Β' Βαλκανικό πόλεμο. Ξεψύχησε με το σύνθημα «Στη Σόφια...»

«Μοιρολογούνε τα βουνά κι οι κάμποι αναστενάζουν.

Και **οι τσολιάδες τον θρηνούν**: Λεβεντοταγματάρχη!

Κλάψτε αετοί το σταυραετό! **Κλάψτε** το Βελισσάρη!

Κλάψε και συ ευζωνικό τ' ατρόμητο λιοντάρι...

[*Πηγή, National Geographic: Ήπειρος, ένας αιώνας ελευθερίας,
ΣΕΛΕΝΑ ΕΚΔΟΤΙΚΗ Α.Ε, 2012, σελ.37*]

Το δημοτικό αυτό τραγούδι τραγουδήθηκε και από τον Μιχάλη Καλλέργη, συνοδευόμενο με το κλαρίνο του Νίκου Καρακώστα.

- **Το κλάμα κατά την Νεκρώσιμον Ακολουθία**

Μολονότι ο λυρικός ποιητής Στησίχορος (632-555 π.Χ.), ο καταγόμενος από την Ιμέρα της Σικελίας μας λέγει ότι «το πιο ανώφελο κι απελπισμένο πράγμα είναι να κλαίει κανένας γι' αυτούς που πέθαναν», ωστόσο κατά την Νεκρώσιμον Ακολουθίαν συναντούμε τις φράσεις:

α) «Οίμοι, πόσα **δακρύει** τότε (η ψυχή, χωριζομένη εκ του σώματος), και ουχ υπάρχει ο ελεών αυτήν!»

[*Νεκρώσιμος Ακολουθία, Αποστολική Διακονία της Εκκλησίας
της Ελλάδος, Έκδοσις Κ', 2020, σελ. 45*].

β) και στη σελ. 63: «Ορώντες με άφωνον και άπνουν προκείμενον, **κλαύσατε** πάντες επ' εμοί, αδελφοί και φίλοι, συγγενείς και γνωστοί».

Η κυρά Φροσύνη, γυναίκα του εμπόρου Δημητρίου Βασιλείου, όταν ο άντρας της έλειπε στη Βενετία, ερωτεύτηκε τον Μουχτάρ πασά,

γιο του Αλήπασα. Όταν ο Μουχτάρ έφυγε στην εκστρατεία της Ανδριανούπολης, η γυναίκα του κατήγγειλε στον Αλή πασά τις σχέσεις του με την κυρά Φροσύνη. Ο Αλήπασας τη συνέλαβε, νύχτα, μαζί με 17 άλλες αρχόντισσες των Ιωαννίνων, και τις κατεδίκασε στον διαπνιγμού θάνατο, επειδή ήταν δήθεν επιλήψιμης διαγωγής. Η απόφαση εκτελέστηκε τη νύχτα της 11^{ης} Ιανουαρίου 1801, προς μεγάλη **θλίψη του λαού**, που δεν πίστευε στην κατηγορία και διοχέτευσε όλη του τη συμπάθεια στο ιστορικό δημοτικό τραγούδι «της Κυρά Φροσύνης», του οποίου η τελευταία στροφή έχει ως εξής: «Φροσύν' σε **κλαίει** το σπίτι σου, σε **κλαίνε** τα παιδιά σου, σε **κλαίν** όλα τα Γιάννενα, **κλαίνε** την ομορφιά σου.

Ακόμη και η εκκλησία τις ανηγόρευσε **καλλιμάρτυρες**. Η Φροσύνη ήταν ανεψιά του επισκόπου Γαβριήλ, που εφρόντισε τα δυο ορφανά παιδιά της, εγκαταλελειμμένα στους δρόμους, γιατί κανείς δεν τολμούσε, από τον φόβο του τυράννου, να τα περιθάψει.

- **Το κλάμα του Καζαντζάκη και του Ζορμπά, όταν οι κάτοικοι σκότωσαν τη χήρα στο Κρητικό χωριό.**

«Ο Ζορμπάς ξερίζωσε μια τούφα τρίχες από το μουστάκι του, στέναξε. Δυο **χοντρά δάκρυα** κρέμουνταν από τα τσίγουρά του. Είχα ακουμπήσει κι εγώ (Ο Καζαντζάκης), ξαπλωμένος χάμω, στον τοίχο, κι ένιωθα να τρέχουν αργά, **ζεστά τα κλάματα** στα μάγουλά μου».

[Νικ. Καζαντζάκης: Βίος και πολιτεία του Αλέξη Ζορμπά, Έβδομη έκδοση, Αθήνα 1968, σελ. 293-294]

- **Τα κλάματα του Ζορμπά μετά τον θάνατο της μαντάμ Ορτάνς**

«Ο Ζορμπάς βγήκε στην αυλή· τα **κλάματα** τον έπαιρναν και ντράπηκε να κλάψει μπροστά στις γυναίκες. Θυμούμαι, μια μέρα, μου' χε πει: «**Δεν ντρέπομαι να κλαίω**, όχι· μα μπροστά στους άντρες. Άντρες είμαστε, ένα σινάφι, δεν είναι ντροπή· μα μπροστά από τις γυναίκες πρέπει να δείχνουμε πάντα γενναίοι· γιατί αν αρχίσουμε και μείς τα κλάματα, τί θ' απογίνουν αυτές οι κακομοίρες; Ο κόσμος θα χαθεί». *[Βίος και πολιτεία...σελ.311]* «Είναι ντροπή» άλλωστε, «για το λιοντάρι να κλαίει μπροστά στην αλεπού». *[Ταλμούδ (Ιουδαϊκή Διδασκαλία)]*

- **Απαγόρευση κλάματος για να μην αλαφρώσει ο πόνος**

Επειδή το κλάμα αλαφρώνει τον πόνο, ιδού τί διαταγή έβγαλε ένας εμίρης μουσουλμάνος: «Ένας εμίρης μουσουλμάνος, όταν μια φορά σκοτώθηκαν οι δικοί του στον πόλεμο, έβγαλε διαταγή στους άντρες της φυλής του: «**Μην κλάψετε**, μη φωνάξετε, **μην αλαφρώσει ο πόνος!**» Αυτή είναι η πιο περήφανη πειθαρχία που μπορεί να

επιβάλλει ο άνθρωπος στον εαυτό του» [N. Καζαντζάκη: Αναφορά στον Γκρέκο, σελ.494]. Εξ άλλου «**οι μεγάλοι πόνοι είναι βουβοί**», όπως έλεγε ο Γερμανός συγγραφέας και ποιητής Σιλλερ (1759-1805).

- **Το κλάμα δυο μανάδων**

α) Το θλιβερό μοιρολόγι της μάνας Γρίζα (για τον γιό της που αλλαξοπίστησε)

«... Ένα μοιρολόι θλιβερό θλιβερό ανέβηκε στα χείλια της, κι άρχισε σιγά σιγά να το τραγουδή...

Δεν έκλαιε τον άντρα της μ' αυτό, ούτε τα δυο της παιδιά που μαζί είχανε βρει το θάνατο. Έκλαιε για μian άλλη μεγάλη συμφορά και μοιρολογούσε για κάποιον δικό της, που δεν ήτανε δικός της...

Τον έβλεπε μικρό μικρό, έπειτα παιδί χαριτωμένο, και ύστερα λεβέντη να στολίζει το σπίτι και πολλά του λόγια, που θυμότανε, περνούσαν απ' το μοιρολόι, για να νιώσει τη φωτιά του πόνου πιο βαθιά!...

Ένας κρότος πυροβολισμού ακούστηκε πέρα, μακριά λίγο. Και τα βράχια τον ξαναείπαν. Άλλος έπειτα, άλλος!...»

[Ήταν η εκτέλεση των (Τούρκων) αιχμαλώτων από τον καπετάν Αντώνακα, ανάμεσα στους οποίους ευρίσκετο και ο αλλαξοπιστήσας ανεψιός του και γιός της γριάς του Γρίζα]

(*Δημοσθένη Βουτυρά: Η μάνα του Γρίζα, διήγημα*).

β) Ο Γάλλος λογοτέχνης και ακαδημαϊκός **Ζαν Ρισπέν** (1849-1926) έγραψε ένα πολύ γνωστό ποίημα «**Η καρδιά της μάνας**», το οποίο έχει μεταφράσει ο συγγραφέας Άγγελος Βλάχος. Δείτε πώς συμπεριφέρεται η μάνα:

Ένα παιδί, μοναχοπαιδί, αγόρι,
αγάπησε μιας μάγισσας την κόρη
– Δεν αγαπώ, του λέει, εγώ παιδιά
– μ' αν θέλεις να σου δώσω το φιλί μου
της μάνας σου να φέρεις την καρδιά
να ρίξω να τη φάη το σκυλί μου.

Τρέχει ο νιος, τη μάνα του σκοτώνει

και την καρδιά τραβάει και ξεριζώνει.
Και τρέχει να την πάει, μα σκοντάφτει
και πέφτει ο νιος κατάχαμα με δαύτη.

Κυλάει ο νιος και η καρδιά κυλάει
και την ακούει να **κλαίη** και να μιλάη
Μιλάει η μάνα στο παιδί και λέει:
-Εχτύπησες, αγόρι μου; **και κλαίει.**

Το κλάμα της μάνας

- **Κλάματα για τα πάθη της φυλακής**

Πρόκειται για ένα δημοτικό τραγούδι, τραγουδισμένο (1933) από το Νίκο Καρακώστα και είναι το μοναδικό στο οποίο ακούγεται η φωνή του και αποπνέει ψυχικό πόνο. Τίτλος του: «Της φυλακής τα πάθη»

Μια Κυριακή πρωί-πρωί
κι ένα Σαββάτο βράδυ
με πήρε το **παράπονο**
και το **βαθύ το κλάμα**
κι αρχίησα να τραγουδώ της φυλακής τα πάθη·
βασιλοπούλα, τ' άκουσες;

(Για την απομαγνητοφώνηση Κων/νος Παυλάκος)

- **Κλάματα για τον αρχηγό (κλεφτών)**

Από το δημοτικό τραγούδι «Γιατί είναι μαύρα τα βουνά»,
τραγουδισμένο από Αλέκο Κιτσάκη

Γιατί 'ναι μαύρα τα βουνά,
Γιατί ειν' σκοτεινιασμένα;
Τον αρχηγό μας πιάσανε
τον πρώτο το λεβέντη.
Τον **κλαίν τα παλληκάρια του**
και οι καπεταναίοι.

(Για την απομαγνητοφώνηση Κων/νος Παυλάκος)

- **«Βγάλε, καρδιά μου, δάκρυα»**, Δημοτικό τραγούδι, τραγουδισμένο από τον Γιώργο Παπασιδέρη (τραγούδι της πίκρας και του πόνου)

Βγάλε, **καρδιά μου δάκρυα, κλάψε** και δεν πειράζει

Πάθη που δεν γιατρεύονται η πλάκα τα σκεπάζει.

(Για την απομαγνητοφώνηση Κων/νος Παυλάκος)

- **Υπάρχει και ευεργετικό κλάμα**

Στο δημοτικό τραγούδι «Αναστενάζω καίγονται», που τραγουδά η Ρόζα Εσκενάζυ ακούμε:

Αναστενάζω καίγονται όλα της γης τα κάλλη.

Κλαίγω και με τα δάκρυα ξαναβλαστίζουν πάλι.

(Για την απομαγνητοφώνηση Κων/νος Παυλάκος)

- **Και δάκρυα χαράς**

Για την απελευθέρωση των Ιωαννίνων (21 Φεβρ. 1919) ο Γεώργιος Σουρής έγραφε το ποίημα: «Τα πήραμε τα Γιάννενα», στο οποίο διαβάζουμε:

Τα πήραμε τα Γιάννενα

μάτια πολλά το λένε

Όπου **γελούν** και **κλαίνε**.

Κατά την απελευθέρωση, λοιπόν, των Ιωαννίνων «χιλιάδες Τούρκοι στρατιώτες παραδόθηκαν και η Ήπειρος ελευθερώθηκε. Το τί έγινε στα Γιάννενα δεν περιγράφεται. **Οι Έλληνες έκλαιγαν** και δεν ήξεραν με ποιον τρόπο να

φανερώσουν τον ενθουσιασμό και τη χαρά τους, βλέποντας να κυματίζει η Ελληνική σημαία στην Ήπειρο, στο Αιγαίο και στη Μακεδονία». [Γιάννης Κορδάτος : Ιστορία της Ελλάδος, Εκδόσεις 20^{ος} αιώνας, τόμος XIII (13^{ος}), σελ. 301]

- Κλάματα πάνω στο μνήμα

«Χορτάριασε το **μνήμα** μου κι έλα να βοτανίσεις

Και βγάλε **δάκρυα πικρά** ίσως και μ' αναστήσεις.

Τα νιάτα χώμα γίνονται κι η λεβεντιά χορτάρι

Και τα σγουρά μου τα μαλλιά ο Χάρος έχει πάρει.

[Πρόκειται για το Δημοτικό τραγούδι «Χορτάριασε το μνήμα μου», τραγουδισμένο από πολλές και πολλούς, με καλύτερες εκτελέσεις – κατά την άποψή μου- η μία με τον Βασίλη Σερμπέζη και η άλλη με τον Σωτήρη Σγούρο]

- Και καυτά δάκρυα (γεμάτα πόνο)

Από το δημοτικό τραγούδι «Δάκρυα τρέχουν σαν φωτιά», που τραγουδά με πόνο ψυχής, που αντανακλά και στη φωνή του ο τυφλός τραγουδιστής και ιεροψάλτης Χρήστος Σερέτης ακούμε:

«**Δάκρυα** τρέχουν σαν φωτιά γύρω στα μάγουλά μου

και πέφτουνε στο στήθος μου και **καίνε την καρδιά μου**».

(Απομαγνητοφώνηση από τον γράφοντα).

- Κλάματα για τον θάνατο του στρατηγού Θεωδωράκη Γρίβα

Η λαϊκή μούσα εξύμνησε με τραγούδια διάφορες φάσεις της δράσεως του Θεοδώρου Γρίβα (1797-1862), αγωνιστή του 1821, στρατηγού και πολιτικού. Πολυκύμαντη και περιπετειώδης η ζωή του και με τον φιλελεύθερο και ατίθασο χαρακτήρα του επιβαλλόταν ως ισχυρή φυσιογνωμία στην εποχή του.

Το δημοτικό τραγούδι «Θεωδωράκης Γρίβας», τραγουδισμένο από τον Κώστα Ρούκουνα αναφέρεται στο θάνατό του:

«Δεν **κλαίτε** χώρες και χωριά, χωριά και βελαέτια (=περιφέρειες, νομοί),

δεν **κλαίτε** για τον στρατηγό, το Θεωδωράκη Γρίβα.

Μας είπαν πως **απέθανε**». (Απομαγνητοφώνηση από τον γράφοντα).

Το ίδιο τραγούδι στην πλήρη μορφή του συμπεριελήφθη και στο έργο Ακαδημία Αθηνών : Ελληνικά Δημοτικά Τραγούδια, (Εκλογή), τόμ Α', Εν Αθήναις 1962, σελ. 257:

«Δεν **κλαίτε** χώρες και χωριά, χωριά και βελαέτια,
δεν **κλαίτε** για το στρατηγό, το Θοδωράκη Γρίβα.
Μηδέ στην Πάτρα φαίνεται, μηδέ και στην Αθήνα.
Μας είπαν κάτι ψέματα, μας είπαν κατ' αλήθεια,
μας είπαν πως **απέθανε** κάτω στο Μεσολόγγι:
τον κλαίνε τα στρατεύματα και όλα τα βελαέτια».

- **Αληθινά, ανυπόκριτα δάκρυα**

Αυτό θα πει άνθρωπος. Άνθρωπος μ' αίμα ζεστό και στέρεα κόκκαλα, που όταν πονάει πετάει **αληθινά χοντρά δάκρυα** κι όταν χαίρεται δεν ξανεμίζει τη χαρά του περνώντας την από ψιλές μεταφυσικές κρησάρες (=κόσκινα) [Νικ. Καζαντζάκης, Βίος και Πολιτεία του Αλέξη Ζορμπά, σελ. 297]

Αυτά λοιπόν, είναι τα **πραγματικά, αληθινά δάκρυα** σε αντιδιαστολή προς τα **κροκοδείλια δάκρυα**, δηλ. δάκρυα που εκφράζουν υποκριτική, επίπλαστη, απατηλή θλίψη.

Ανυπόκριτο είναι και το κλάμα του Διονυσίου Σολωμού όταν είδε στην παραλία της Κέρκυρας το διαμελισμένο σώμα του νεαρού Άγγλου στρατιώτου από σκυλόψαρο, που στην Κερκυραϊκή διάλεκτο λέγεται «Πόρφυρας».

«Απομεινάρι θαυμαστό ερμιάς και μεγαλείου,
όμορφε ξένη και καλέ, και στον ανθό της νειότης,
άμε και δέξου στο γιαλό **του δυνατού την κλάψα**.

(δυνατός, εδώ είναι ο ποιητής) [Διον. Σολωμού : «Ο Πόρφυρας»]

Το ίδιο αληθινό και ανυπόκριτο, είναι και το κλάμα του πολιορκημένου στο Μεσολόγγι Σουλιώτη:

«Στέκει ο **Σουλιώτης** ο καλός παράμερα, και **κλαίει**

-Έρμο τουφέκι σκοτεινό, τί σ'έχω 'γω στο χέρι;

Οπού συ μου 'γινες βαρύ, κι ο Αγαρηνός το ξέρει»

(βαρύ το όπλο γιατί ο ίδιος ήταν εξηντλημένος από την πείνα, λόγω της πολύμηνης πολιορκίας)

[Διον. Σολωμού: «Ελεύθεροι Πολιορκημένοι», Σχεδιάσμα Β']

- Το δάκρυ του Καραμανλή για τη Μακεδονία

Στις 28 Απρ. 1992 ο Κ. Καραμανλής έκλαιγε στην τηλεόραση, λέγοντας ότι η Μακεδονία είναι μόνο μία και είναι Ελληνική. Κι ένα **δάκρυ** έτρεχε από τα μάτια του όταν έκανε αυτή τη δήλωση. Και θεωρήθηκε το δάκρυ αυτό ως απόσταγμα ειλικρινούς πόνου για τη Μακεδονία. Έλα, όμως που πολλές φορές τα φαινόμενα μας απατούν! Διότι ο ίδιος ο Καραμανλής 33 ήδη χρόνια πριν από το 1992, δηλ. το 1959, **ανεγνώρισε επίσημα**, με διεθνή σύμβαση, τα **Σκόπια ως Μακεδονία**. Αδιάψευστος μάρτυς το υπ' αριθμ. 238/5 Νοεμρ. 1959 Φύλλο της Εφημερίδος της Κυβερνήσεως που δημοσιεύει το υπ' αριθμ. 4009/23 Οκτ. 1959 Νομοθετικόν Διάταγμα.

Μαϊμού ακόμη το δάκρυ του εθνάρχη για την ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ !!!

Το 1959 αναγνώρισε επίσημα, με διεθνή σύμβαση,
τα Σκόπια ως Μακεδονία και, το 1992, έκλαιγε
στην τηλεόραση, λέγοντας ότι η Μακεδονία είναι
μόνο μια και είναι ελληνική.

Επομένως το δάκρυ του «Εθνάρχου» αν δεν θεωρηθεί «μαϊμού», υποκριτικό και θεωρηθεί όντως δάκρυ μεταμελείας (;) και πάλι δεν τον εξιλεώνει. Διότι έχει καθολική ισχύ η ρήση του Στέφαν Τσβάιχ: «...Αλλά στην ιστορία, όπως και στη ζωή των ανθρώπων, **καμία λύπη, ούτε μετάνοια δεν μπορεί να διορθώσει την απώλεια μιας μοιραίας στιγμής και χίλια χρόνια δεν εξαγοράζουν μιας ώρας απερισκεψία...**» [Σημείωση: Ο Στέφαν Τσβάιχ (1881-1942), Αυστριακός διηγηματογράφος και θεατρικός συγγραφέας, απογοητευμένος από την οικτρή εικόνα της κατεστραμμένης από τον Β΄ Παγκ. Πόλεμο Ευρώπης, **αυτοκτόνησε** μαζί με τη γυναίκα του τον Φεβρ. 1942 στη Βραζιλία]. Το κακό συμπληρώθηκε 59 χρόνια αργότερα (1959-**2018**) με τη Συμφωνία των Πρεσπών!!!